

Az óvoda iskolaelőkészítő szerepének korszerű értelmezése az óvodában folyó ének-zenei nevelés — oktatás — vizsgálata alapján

Bevezető

A 3. sz. módszertani levél harmadik, lényeges bővített és átdolgozott kiadása mindjárt előszavában megállapítja, hogy: „Az óvodai nevelés egyre sikeresebben készíti elő a gyermekeket az iskolai életre, az 1. osztály pedig szervezettebb folytatójává vált az óvodai nevelésnek.”¹ Az Óvodai Nevelés cikkeit is hasznosnak tartja, főként azért, mivel az utóbbi években jobban tekintetbe vesszük a gyermekek életkori sajátosságait. A hatékony óvodai nevelést az iskolába lépés kezdetének idején tartja különösen fontosnak. Az iskolaérettség korszerű értelmezésében az óvodai személyiségfejlesztést alapvetően lényegesnek tartja. Az óvodában folyó pedagógiai tevékenységet – iskolaelőkészítő szerepének modern értelmezése miatt – az új ÖNP alapján igen korszerűnek minősíti.

Bár az ének-zenei oktató-nevelő munka szempontjából kísérlelem meg az iskolaelőkészítés jelentőségét kifejezni, amúgy nagy általánosságban is szükségesnek vélem az óvoda e szerepét, funkciójának jelentőségét kiemelni.

Az említett módszertani levél „Az óvoda iskolára előkészítő munkája” részében szó szerint a következőket mondja: „Az óvodának közvetlen feladata, hogy sokoldalúan felkészítse a gyermekeket az iskolára.

... a gyerekek elsajátítják azokat a... jártasságokat, készségeket és. képességeket, amelyek feltételei az iskolai élet megkezdésének; eközben kialakul bennük az iskolai tanuláshoz szükséges pszichikus beállítódás, a feladattudat, egyszóval sokoldalúan fejlődik személyiségük.”²

Egyes régebbi óvodai szakkönyvek is foglalkoztak helyenként az iskolára való felkészítés-sel, bár olyan hangsúlyt, mint az új Nevelési Programban még soha nem kapott.

Már az Ének-zenei foglalkozások módszertana is – melynek lényeges passzusai időtállóak és jelenleg is érvényesek – így fogalmaz. „Az óvodai ének-zenei nevelés célja és feladatai” részben a következőket írja: „Az óvodai ének-zenei nevelésnek egyik fő feladata, hogy felkészítse a gyermekeket az általános iskolai tudatos éneklésre, zenehallgatásra.”³ A továbbiakban viszont jelzi, hogy a gyermek életkori sajátosságaiból és az óvoda speciális neveléséből kifolyólag az oktatás – felkészítés és képzés – feladatait játékos formában kell megoldani. Még fokozottabban kap hangsúlyt az óvoda iskolaelőkészítő szerepének értelmezése az ÖNP-ban. „Az óvoda a családdal együtt elért eredményeivel megalapozza az iskolai nevelést.”⁴ Az óvoda 3 éves oktató-nevelő munkájának hatására a gyermekek alkalmassá válnak arra, hogy az iskolai követelményeknek eleget tudjanak tenni. Igen fontosnak tartja az ÖNP a minél zökkenőmentesebb beilleszkedést – az óvoda után – az iskolai életbe, s személyiségüket úgy alakítjuk, hogy könnyen, gyorsan, nagyobb konfliktusok nélkül legyenek képesek átlépni az iskolai életbe. Az általános iskola különösebben az első időkben számításba veszi az óvodai nevelést, melyben az oktatás a nevelésen belül járulékosan, játékos formában valósul meg, de az iskolai életben mindinkább az oktatás, ezen belül a *tanulás* válik a gyermekek fő tevékenységévé, szemben az óvodára jellemző „játékkal”.

A közösségi élet kialakításának lényeges komponense a közösségen belüli egyéni bánásmód elvének megvalósítása. Az ÖNP a következőket állapítja meg: „A közösségen belül az egyéni bánásmóddal biztosítjuk, hogy az egyes gyermekek egyéni sajátosságaiknak megfelelően váljanak a közösség tagjaivá. Egyben ezzel tesszük lehetővé személyiségük fejlődését.”⁵ Az egyéni bánásmód bonyolult, de rendkívül jelentős pedagógiai feladat. A gyermekek képességei-

¹ Módszertani levél. Budapest, 1972. 3. old. 2. bek.

² Módszertani levél 7. oldal 2. bekezdés.

³ Az óvodai ének-zene foglalkozások módszertana, 966. jan. 14. old. 1. bek.

⁴ Az Óvodai Nevelés Programja: 9. old. 2. bek. (Tankönyvkiadó, Bp. 1971.)

⁵ ÖNP 70. oldal 8. bek.

nek felmérése, ezáltal ének-zenei nevelésük helyes irányba terelése nem elhanyagolható szempont. Valamennyi gyermekkel szemben alkalmazni kell az egyéni bánásmódot, az óvodai élet egész ideje alatt, éspedig folyamatosan. Így sikerül feloldani egyes gyermekek gátlásait, megszüntetni indokolatlan szorongásaikat. Biztatással, még minimális teljesítményeik elismerésével is sikerelményekhez juttathatjuk őket, miáltal gátlásaik könnyebben feloldódnak.

Rendkívül jelentős az egyéni bánásmód alkalmazása annak eldöntésében, hogy a gyermek alkalmas-e az iskolai oktató-nevelő munkába való bekapcsolódásra, tehát iskolaérettségű-e. Az iskolaérettség problémája nagy figyelmet és igen lelkiismeretes óvónői munkát tételez fel.

A közösségi neveléssel, az egyéni bánásmóddal, a gyermekek egyéni produkciójával, és annak értékelésével kapcsolatban megkívánandó a módszertani levél alábbi megállapítása: „... az óvodában nagyon elterjedt, hogy a gyermekek minden teljesítményét dicsérik akkor is, ha a teljesítménye nem éri el a megszokott szintet. A dicsérés, mint a jutalmazás egyik módja, nagyon fontos eljárás, azonban gyermekként és teljesítményként differenciáltan, árnyaltan, átgondoltan kell alkalmazni. A gyermekeknek hallaniuk kell akkor is értékelést, amikor valami nem jól sikerül, különben az első hiba tudatosításakor az iskolában elkedvetlenednek.”⁶ A jó teljesítmény elismerése, pozitív értékelése, illetve a nem megfelelő teljesítmény kifogásolása, – a dicséret, illetve ennek ellenkezője – egyaránt szükséges pedagógiai feladat. Az iskolára való előkészülethez, az iskolaérettség eléréséhez hozzátartozik a reális értékelés, hiszen az iskolában a későbbiekben jó, avagy gyengébb jegyekkel értékeli a gyerekek teljesítményét.

Az általános iskolák első osztálya számára kiadott ének-zenei kézikönyv hivatkozva a Tanterv és Utasításra (1963) és azzal összhangban hangsúlyozza, hogy az általános iskola ének-zenei tanításának fő célja a *tanulók nevelése*. Nagy gondot kell fordítani az iskolában az átél, élményt nyújtó éneklésre. Ennek van alárendelve a készségfejlesztés, a zenei írás-olvasás elsajátíttatása is. A közösségi nevelés, a közösségi érzés kialakítása, a közösségben való értékelés minden új szakkönyvben, kiadványban, lényeges helyet foglal el. Az ÖNP leglényegesebb megállapításai közül néhányat megemlítek. A Program kiemeli, hogy a közösségi nevelés a nevelőmunka egészét át kell hogy itassa. Az óvodai oktató-nevelő munkában valamennyi feladat megoldásánál a közösségi nevelést kell szem előtt tartani, mivel az alapvetően az iskolára készíti fel. A közösségi magatartás egyben az aktivitás és fegyelem szempontjából is alapvető. A közös éneklés, ezen belül pl. a dalok egyszerre való kezdése, abbahagyása stb... magas fokú fegyelmességet tételez fel, de egyben aktivitást is. Az aktivitás megnyilvánul játékdaloknál a közös játékban, akár egyszerű körjátékról van szó, amikor mindenki ugyanazt a játékos mozgást – játékot – végzi, de a szereplős játékoknál még nagyobb hangsúlyt kap a gyermeki aktivitás.

Főleg a nagycsoportban, de már a középsőben is az egymáshoz, a csoporthoz való alkalmazkodás fegyelmre is nevel, és a gyermek önfegyelmzését is tudatossá teszi. A fegyelem, a fegyelmesség megnyilvánul abban is, hogy pl. a dallam felismerésénél egyenként súgják meg az óvónőnek a kitalált, felismert dalt – jelentkezés és felszólítás után – és csak az a gyermek mondja meg hangosan, akit erre végül is felszólít az óvónő. „A fegyelem nagycsoportban kialakult foka a gyermekeket előkészíti az iskolába való átlépésre”⁷ – állapítja meg végző konklúzióként az Óvodai Nevelési Program.

Az utóbbi években már szinte azonos megfogalmazásokat használ mind az óvoda, mind az iskola. Az egymásra építettség, a nevelés és ezen belül az oktatási – képzési – tevékenység azonos aspektusú szemlélete, az iskola óvodai nevelésre épülő tendenciája rendkívüli jelentőségű pedagógiai koncepció.

Az említett módszertani levél: Az óvoda feladatai az iskolai tanulás előkészítésében című részben így fogalmaz: „Az óvodai oktatás az iskola előtti életkorhoz igazodó, sajátos jellegű pedagógiai tevékenység. Sokoldalúan formálja a gyermeket, távlatként az iskolai tanulásra is előkészíti őket. Elsődleges célja... a megismeréshez szükséges jártasságok, készségek és képességek fejlesztése.”⁸

Az ÖNP „Az óvodai oktatás jellege és feladatai” részben az óvodai oktatást a nevelési folyamat szerves részének tekint, mely olyan speciálisan szervezett tevékenység, amely a nevelési célokat szolgálja. Az óvodai oktatási folyamat alapjául egybehangzóan az óvónő és a gyermekek kölcsönösen egymásra ható tevékenységét jelöli meg, mind a Módszertani Levél, mind az ÖNP. Ami a speciális ének-zenei nevelés feladatait illeti, a módszertani jegyzet az alábbiakat mondja: „Az óvoda feladata a zenei képességek nevelésében az iskolai tudatos énektanuláshoz szükséges alapképességek kialakítása.”⁹

⁶ Módszertani levél d) Értékelés a közösségben 3. bek. (12–13. old.).

⁷ ÖNP 59. old. 1. bek.

⁸ Módszertani levél. 13. old. 1. bek.

⁹ Az óvodai ének-zenefoglalkozások módszertana. 14. old. 2. bek.

Igen lényeges az óvoda és az iskola együttműködése abból a célból, hogy a gyermekek lehetőleg zökkenőmentesen kerüljenek át az óvoda nagycsoportjából az általános iskola első osztályába. Az óvónővel szemben követelmény, hogy tisztában legyen az ÓNP-ban lefektetett követelményekkel, jelen esetben a zenei jártasságok, készségek, képességfejlesztés nagycsoportos anyagával. Megfigyeléseit szükséges rögzítenie a személyi lapokon, hiszen a feljegyzések az első osztályos tanítót az egyes gyermekekkel kapcsolatban tájékoztatják.

Az Óvodai Nevelési Programban az ének-zenei nevelés feladatai, anyaga és követelmény-rendszere – főként ami a nagycsoportot illeti –, az iskolára való előkészítés anyagát foglalja magába és annak funkcióját jelenti. A közösségben folyó ének-zenei oktató-nevelő munka folyamatában a közösségi érzés kialakítása igen jelentős cél és feladat.

Az ének-zenei oktató-nevelő munka összefüggése a nevelési területekkel (érzelmi nevelés)

Az ének-zenei nevelés hatása főként az esztétikai nevelés területén a legjelentősebb, de kapcsolatban van a többi területtel is.

Az Óvodai Nevelési Program feladatainak meghatározásában a következőket olvashatjuk:

„Az óvónő juttassa a gyermekeket az énekléssel és zenehallgatással élményekhez . . . , formálja zenei ízlésüket, esztétikai fogékonyságukat.”¹⁰

A fenti idézet alapján megállapíthatjuk, hogy az ének-zenei nevelés sokoldalúan fejleszti a gyermek egész személyiségét, természetesen alkalmazkodva az életkori sajátosságokhoz. Az ének-zenei foglalkozások, illetve a foglalkozásokon kívüli zenei alkalmak tartós és jelentős élményeket adnak a gyermekeknek. Ennek folyamatában hozzájárul személyiségük fejlesztéséhez.

A dalanyag – mondókák és dalos játékok –, a zenehallgatásra szánt gyermek-, nép- és műdalok, hangszeres karakterdarabok, esztétikai zenei élményeket nyújtanak, és zenei ízlésüket alapvetően befolyásolják, fejlesztik. Az Óvodai Nevelési Program szellemében korszerű zenei neveléssel úgy készítjük fel az óvoda három éve alatt a gyermekeket az iskolára, hogy ott abból profitálni tudjanak. A zenei élménynyújtás feltételezi a muzsikában való gyönyörködés képességének kialakítását is. A zenei élmény, a zenében való gyönyörködés, az ízlés fejlesztését egyként kell, hogy szolgálja. Az éneklés, zenélés, gyönyörködés öröme a zenében megsokszorozódik. A művészi szép felismerésére, megszerettetésére, ennek igénylésére való nevelés olyan pozitívuma az óvodai nevelésnek, amelyre az iskolai oktató-nevelő munka építhet. A helyes zenei ízlés kialakítása, a saját és mások zenei produkcióival szembeni igényesség az esztétikai érzelmekben csúcsonyul ki. A zenei élvezetnek, az élménynek legmagasabb foka az átélés, az emóció. Kodály szerint az óvodáskor az ember életének az a periódusa, amely a zene szempontjából egy életre meghatározó jellegű.

A sokszor ismételt, dallam és szöveg szempontjából jól elsajátított dalokat játékkal kapcsoljuk össze – mozgásszükségletüket, szereplési vágyukat is kielégítve. A dalok szövege fejleszti értelmi képességüket, kapcsolatba kerülnek, és ismereteket szereznek a környező világról, természetről, virágokról, állatokról stb.

Így az anyanyelvi nevelés – ezáltal az értelmi nevelés is – profitál az ének-zenei foglalkozásokon elsajátítottakból. A dalok szövege segíti a jó és helyes artikulálást is, a gyermekek beszédkészségét, gondolkodásmódját fejleszti, ismereteinek körét tágítja. Egyes alkalmi dalok szövege a gyermekek világnézetének kialakításában is jelentős.

Ami az erkölcsi nevelést illeti, a csoport közös éneklése, zenehallgatása, a dalok közös játéka vitathatatlanul komoly bázisa a hatékony erkölcsi nevelésnek. A gyermek előbb-utóbb tudatában lesz annak, hogy a közös éneklés, játék nagyfokú

¹⁰ ÓNP. 259. old.

figyelmet, fegyelmezettséget, bizonyos esetekben saját érdekeinek a közösség érdekei alá való rendelését is jelenti. Az önkéntelen figyelem szándékossá válásában edződik akaratum is, a csoport szükséges fegyelméhez való alkalmazkodásukkal önfegyelmük is kialakul és fejlődik.

Jelentős szerepet kap az ének-zenei nevelésben a szocialista hazafiasságra, az internacionalista érzelmek kialakítására, illetve fejlesztésére való nevelés is. Ilyen alkalmak a nemzeti és nemzetközi ünnepek, melyekre való felkészüléshez a felhasználandó dalok világnézeti nevelésüket, a materialista állásfoglalást segítik elő és elmélyítik.

A szülők, felnőttek tiszteletére, szeretetére való neveléshez járul hozzá több óvodai alkalmi dal is.

A zenei anyanyelv kialakítását főleg a magyar népi gyermekdalok szolgálják, de hozzájárulnak a magyar népdalok, a játékok, a táncok, a népszokások; maga a népköltészet.

Az iskolára való előkészítésben mindezek jelentős helyet foglalnak el.

Az ének-zenei nevelés, maga az éneklés és az énekléshez társuló különböző mozdulatok, játékos mozgások, játékok már a testi neveléssel vannak kölcsönhatásban. A leginkább előforduló testneveléssel kapcsolatos mozgások; a járás, taposás, különböző egyenletes lüktetést kifejező mozgások többek között a gyermek metrum- és ritmusérzékét is fejlesztik, de mozgásformáinak esztétikus voltát is.

Az ének-zenei nevelés iskolaelőkészítő szerepének taglalása, értelmezése

Egy fentebbi idézettel kezdeném, mely szerint: „Az óvoda feladata a zenei képességek nevelésében az iskolai tudatos énektanuláshoz szükséges alapképességek kialakítása.” Ezek szerint alkalmassá kell tennünk a gyermekeket arra, hogy az iskolai zenei követelmények feladatainak különösebb nehézség nélkül eleget tudjanak tenni. Ami az óvoda pedagógiai tevékenységében központi helyet foglal el ez: az iskolára való előkészítés.

Ha az óvoda ének-zenei nevelésének iskolaelőkészítő szerepét vázlatban, röviden akarjuk áttekinteni, kb. a következőket fogalmazhatjuk meg: 1. A dalanyag megtanítása (mondókák, dalos játékok, alkalmi dalok). 2. A megtanult mondókák, dalok felhasználása készségfejlesztési anyaghoz a) ritmusérzék-fejlesztéshez, b) hallásfejlesztéshez. 3. Zenehallgatás; ide vehetjük a zenekaralkítást is.

Az Ének-zene kézikönyv – az általános iskolák, első osztályában tanító nevelők számára – sok értékes megállapítást tartalmaz, melyek lényegében egybe esnek az óvodai ének-zenei neveléssel. Az általános iskolai ének-zene tanítása is a *tanulók nevelését* szolgálja. Az átélt, élményt nyújtó éneklést tartja a kézikönyv igen fontosnak. A készségfejlesztési anyag a nevelésnek van alárendelve. A leglényegesebbnek a dalolást tartja, és járulékosnak minden ehhez kapcsolódó másfajta zenei ismeretet.

Ami a tudatosítást illeti, a kézikönyv így ír: „A zenei hatások korántsem a zénéről való beszélgetésből erednek és erősödnek, hanem az átélt előadásból természetesen fakadnak”.¹¹

Magát a játékdal megtanítását ugyanúgy „globális” módon véli helyesnek a kézikönyv az első osztályban, mint ahogy ez az óvodában is folyik. A globalitáson a dallam, szöveg és ritmus egyidejű megtanulását érti a kézikönyv, de lentebb ki nyilvánítja, hogy sok esetben a mozgás, illetve a játék is társul a fentiekhez; így

¹¹ Ének-zene kézikönyv. Dalolás és élmény. 4. bek. 5. old.

valóban globálissá válik a játékdal tanítása, akárcsak az óvodában. A kézikönyv mindezt mindaddig fontosnak tartja – az átmenet szempontjából –, míg a gyermekek megszokják az iskolai életet, és lassan átlépnek „a játék világából a tanulás világába”.

Az ismeretek játékos formában történő elsajátíttatása nagy hangsúlyt kap az első osztályban is, és rendkívül hasonlít az óvodai ismeretszerzéshez. A ritmusérzék- és hallásfejlesztő gyakorlatok az ismeretek elmélyítését szolgálják az iskolában az állandó gyakorlás folyamatában, így automatizálódnak és válnak készségekké.

Annak bizonyítására, hogy az óvodai ének-zenei nevelést milyen rendkívüli módon figyelembe veszik az általános iskola első osztályában, kielemeztem az említett első osztályos kézikönyv dalanyagát. (1972-ben jelent meg.)

A kézikönyvben összesen 35 dal található, melyekből 15-öt kötelees megtanítani a nevelő. Érdekesége a dolognak az, hogy a 35 dalból 22 teljes egészében megegyezik mind szövegét, mind dallamát illetően az ÉZÓ-ban található dalokkal. 3 dal esetében szöveg, illetve dallam szempontjából eltérés mutatható ki. Ezek a következők:

1. ÉZÓ 162. Bujj, bujj zöld ág. E dal az általános iskolai kézikönyvben a 21-22. oldalon található. Az ÉZÓ-ban a 7-8. ütem szövege: „csak bujdatok rajta”, míg a kézikönyvben: „átmehettek rajta”. A 2. „váradat” után a kézikönyvben a dal „líziomszállal” fejeződik be, míg az ÉZÓ-ban „Szita, szita péntek, szerelem csütörtök, lobszerda” szöveggel zárul.

2. A „Jó pajtások, sorba álljunk” kezdetű Weöres-verset az ÉZÓ 235. dalaként népdal-dallamra applikálták az alkalmi dalok egyik előállítási módjaként, míg a kézikönyvben népdal ihletésű dallamot írt hozzá egy érthetetlen módon fel nem tüntetett szerző. Ebben az esetben tehát azonos a szöveg, két teljesen különböző dallammal.

3. Az ÉZÓ 254. dala Kicsi vagyok én, ... a kézikönyvben „Kicsiny vagyok én” 33. oldalon van. Az 5-8. ütemek szövege eltérő. Az ÉZÓ-ban szereplő dal népdal. A 2 dallam teljesen különbözik.

Kár, hogy e néhány eltérés előfordul az említett két szakkönyvben, de a dalok nyelviségéhez viszonyítva jelentéktelennek tűnik.

Minden – az utóbbi években megjelent – dokumentum, mely az óvodai neveléssel foglalkozik, hangsúlyozottan szól az óvodai nevelésen belüli oktatásról, annak isolaelőkészítő szerepéről. Leszögezik, hogy mivel az óvodáskorú gyermek fő tevékenysége a játék, így az oktatás speciális módon, játékhoz kapcsolva, illetve játékos formában valósul meg.

Az óvodai ének-zenei nevelésen belül az ismeretek játékos megoldása, játékos mozgásokhoz való kapcsolása természetes és speciális oktatási tevékenység. Ebben az esetben a gyermeknek a játék a fő tevékenysége, egyben maga a játék, a játékkal összekapcsolt ismeretszerzés örömforrás is. Ez az oktatási-nevelési cél szolgálatába állították az óvodában – de még az általános iskola első osztályában is – haladó, korszerű pedagógiai munkát jelent.

Maga a „dalos játék” meghatározás utal arra, hogy a dal nem csupán éneklésre, alólásra való; e funkcióján kívül szorosan kapcsolódik hozzá a játék, mely bizonyos mozgásvágy-kielégítést jelent, a különféle játékos mozgásokkal együtt.

A játékdalokban megnyilvánul a kollektivitás, hiszen az egész csoport játssza a dalt, vagy játékos mozgásokat végez. Emellett a szerepcserélős – szerepjátszó – játékokban kielégül a gyermek szereplési vágya is. A „főszerep”-re minden gyermek vágyik, és ezáltal a közös éneklésből-játékból fakadó öröme sikerélménnyel egészül ki. A gyermek mozgási igényének és szereplési vágyának kielégítésére nagy gondot

fordítanak az óvoda mindhárom korcsoportjában. Az iskolai főtevékenységhez – a tanuláshoz – való átmenet érdekében az általános iskola első osztályában sem hanyagolják el.

Az óvodai közösségben végbemenő játék a gyermek személyiségének fejlődésében igen sok pozitívumot mutat fel. A gyermek sokoldalú ismeretszerzését – az óvodai oktató-nevelő munkát – mind a gyermek, mind az óvónó szempontjából egyaránt lényegesen megkönnyíti. A játékhöz társuló eszközök az ismeretek megszilárdítását, szemléletességet megkönnyítő rajzok stb. ... mind igen nagy segítői a gyermek óvodai ismeretszerzésének. Az iskola első osztályában különösen a játékos, sematikus rajzok szorgalmazzák.

Az ONP-ban az ének-zenei foglalkozások feladatai, anyaga, valamint az a követelményszint, melyet meghatároz, már eleve magában foglalja az iskolára való előkészítést. A szemléltető eszközöknek mindhárom csoportban nagy a jelentősége, de főként az új szervezésű kiscsoportban. A szemléltetés és a szemléletes oktatás rendkívüli segítségnyújtást nyújt az oktatás folyamatában. Igen fontos a többirányú érzékelés, a sokoldalú szemlélet.

A kiscsoportos úgynevezett tervszerűen kezdeményezett foglalkozások a gyermek pszichikumát a legmesszemenőben figyelembe veszik. A kötetlenség egyben tervszerűség is jelent, valamint céltudatossgot az óvónó munkájában. A foglalkozások eltervezésénél a gyermekből kiindulva kezdeményez az óvónó, tekintetbe veszi érdeklődési körét, önkéntelen figyelmét, megismerési és szereplési vágyát, valamint motilitási igényét.

A tervszerűen, céltudatosan kezdeményezett kötetlen foglalkozások az óvónók számára kötelezőek, míg a gyermek számára választható; azon a mozzanaton vesz részt, amelyik megragadja a figyelmét.

Megítélésem szerint két fő szempontja van a kötetlen, kezdeményezéssel foglalkozóknak. 1. A különböző családi körülmények között nevelkedett gyermekek számára az óvodai életbe, annak későbbi kötöttségébe való beilleszkedés megkönnyítése. Egy-egy alatt hozzászokik a gyermek a foglalkozásokhoz, azok légköréhez, játékoságához és középső csoportban már presszió nélkül, természetesen érzi, hogy a foglalkozások ide alatt nem lehetséges a fluktuáció, hanem mindaddig részt kell vennie a foglalkozásban amíg azt az óvónó be nem fejezi. 2. A kiscsoportos – 5–8 fős – kezdeményezéssel részvevő gyermekekkel a közösségen belüli egyéni bánásmód megvalósítása lényegesen könnyebb, mint ha egyszerre 25 gyermekkel foglalkozik az óvónó. Hamarabb felmérheti a gyermekek képességeit, és a felmérés után elkezdheti az egyénenkénti bánásmódot, amikor játékidőben külön-külön foglalkozhat azokkal, akik arászorulnak (gyengébb hallásúak, gátlásosak stb.).

Míg a kiscsoportos ének-zenei foglalkozások tulajdonképpen a „kötött” három éves közép- és nagycsoportos foglalkozáshoz jelentenek átmenetet, addig a nagycsoportban elérendő követelményszint az általános iskolai ének-zenei oktatás előkészítését jelenti. Alkalmassá kell tennünk a gyermekeket az iskolai zenei oktatásra. Mint tudjuk, a kötelező foglalkozás – mind az óvónó, mind a gyermek számára kötelező – kezdete az óvodai napirenden rögzített, ettől csak indokolt esetben lehet eltérni. Az egész foglalkozás feladatát a nevelési program nevelési és oktatási céljai határozzák meg.

Amennyiben arra mód van, egy-egy készségfejlesztési anyag, pl. a dallamfelismerés vagy a halk-hangos éneklés vonuljon végig más-más megoldásokkal az egész foglalkozáson. Alapvető dolog valamennyi csoport speciális zenei ismeretszerzésében, hogy azokat kialakítani, fejleszteni csupán dalanyagon szabad. Leszögezhetjük, hogy az óvodában öncélú ismeretszerzés nincs. Az ismeretek folyamatos ismétlése, fejlesztése viszik alapvető fontosságú.

A tulajdonképpeni iskolaelőkészítés a nagycsoportban történik. Ezzel kapcsolatban szándékos figyelem kialakítása, fejlesztése igen fontos feladat, de még ezek is játékok, élmények, sikerélmények forrásaivá kell hogy váljanak, és szükséges, hogy kellő impulzusokat adjanak ahhoz, melynek alapján szívesen sajátítsanak el új ismereteket; alsójátékokat, ritmus- és hallásfejlesztési készségeket.

Az ÓNP-ban a következőket olvashatjuk: „A nagycsoportban, figyelembe véve azt, hogy a gyermekek iskolába kerülnek, előkészítjük őket a tanítási órákon megkívánt heves magatartásra. Szokják meg a jelentkezőt, várják meg az óvónő felszólítását, ne árgianak egymás szavába, indokolatlanul ne ugráljanak fel, s ne játsszanak közben. foglalkozások ideje . . . egyszerre fejeződik be minden gyermek számára.”¹²

Dolgozatomban nem törekszem teljességre, bizonyos dolgokra csak utalok, van mit nem is említek, mert nem tartom a téma szempontjából jelentősnek, de az iskolaelőkészítésnek vannak olyan óvodai koncepciói, melyeknek aposztrofálása szükséges. Mint fentebb említettem, az általános iskola első osztályának dalai döntő többségükben egyeznek az óvoda három csoportjának dalos játékaival. Ez az egymásra építettség ezért is célszerű, sőt tervszerű, mivel az első osztályban a zenei ismereteket nem önállóan, hanem a már alaposan elsajátított dalokból vonják el. Az általános iskola nevelőjének módjában van olyan dalokat felhasználnia az első osztályban, melyeket a gyerekek az óvodában tanultak. Ezekkel kapcsolatban így ír a kézikönyv: „A nevelő megismeri az óvoda dalkincsét. Érdeklődjék az iskola körzetéhez tartozó óvoda nevelőjétől a jól ismert dalok és játékok felől. Azokat vegye számba és tanulja meg. Ezek közül a legalkalmasabbakat használja fel.”¹³

Hogy mennyire épít az iskola az óvodában folyó ének-zenei nevelőmunkára, azt néhány példával, összehasonlítással kívánom bizonyítani anélkül, hogy valamennyi a nagycsoport anyagát jelentő – készségfejlesztési anyagra kitérnék.

A kézikönyv 3–7. órája alatt foglalkozik az egyenletes lüktetéssel és a dallamritmussal, ezek megéreztetésével, hangoztatásával. E néhány óra olyan első osztályban, ahova főleg óvodából kerülnek a gyerekek, egyáltalán nem jelent problémát, mivel a gyermekek az egyenletes lüktetést kifejező játékos mozgásokat három éven át végezték. A dallamritmussal két éven át foglalkoztak, tehát ezt is könnyedén elemezték fel.

Dal kitalálása ritmusról (az óvodában dallamritmusról való dallamfelismerést jelent) szintén nem jelent nehézséget, ugyanis a nagycsoportban a gyerekek szisztematikusan, több fázisban, a fokozatosság betartásával gyakorolták a könnyebb megoldásoktól a nehezebb felé haladva. Az első osztály ének-zenei nevelésében szerepet kap az óvoda zenei oktató-nevelő munkájában elsajátított ismeret felelevenítése, illetve az arra való ráépítés. A 17. órán pl. a tanító az ismert dalt dúdoltatja, majd a Katalinka című dalt dúdolás alapján ismerteti fel. A 18. órán a megtanult dalhoz előbb metrumot, majd a ritmust hangoztatják.

Gyakorolják, felismerik a gyermekek a magas és mélyebb hangokat is. Az óvodában kiscsoportban oktáv, a középsőben kvint, a nagyban terc távolságban is felismerik a hangokat. Az iskola első osztályában alkalmaznak „kihagyó játék”-ot (bújócska), mely az óvodában alkalmazott dallambújtatásnak felel meg (belsőhallás fejlesztése). Ennek előkészítését – melyet az óvodában halk-hangos éneklésnek nevezünk – is gyakorolják, felelgetős felváltó játékként, bizonyos mértékig már továbbfejlesztve az óvodai készségfejlesztést.

¹² ÓNP. Az oktatás megszervezése nagycsoportban. 153. old.

¹³ Ének-zene kézikönyv. 20. old. 4. bek.

Összegezés

A különböző ének-zenei szakkönyvek, dokumentumok egybehangzó általános és részlet megállapításai, utasításai alapján az általános iskola első osztályában folyó ének-zenei nevelőmunka épít az óvoda hasonló nevelésére. Tehát az óvoda iskolaelőkészítő szerepe igen nagy hangsúlyt kap hiszen mint láttuk, a dalanyag cca. 70–75%-a megegyezik az általános iskola első osztályában a óvodában is tanult dalokkal. Az óvoda iskolaelőkészítő szerepe igen jelentős mind a dalok, meg tanítása – ezáltal az átél, emóciókat kiváltó szép, esztétikus éneklés – vonatkozásában (gyermkek és óvónő éneklésére egyaránt vonatkozik), de igen lényeges a készségfejlesztés szempontjából is. Ilyenek a metrum, a ritmus, az ütemhangsúly, a tempó a ritmusérzékfejlesztésen belül, hangszépités (dúdolásal, lálázással, különböző játékos szótagokkal), hangszínelismertetés, illetve a hangszínek megkülönböztetése (a) használati tárgyak, b) ritmushangszerek, c) dallamhangszerek, a hangmagasság iránti érzék fejlesztése (maga a tiszta éneklés megfelelő hangmagasságban), hangerővel való bánni tudás (a dinamikai érzék fejlesztése), a dallamfelismerés (az óvónő énekerő hangszerjátékáról és dallamritmus hangoztatása alapján), a dallambújtatás stb. Ezek mind-mind az iskolai – előbb játékos, majd mindinkább tudatos – ének-zene tanítására készítik fel a gyermekeket. Kb. 6–8 éven belül szinte minden gyermek bekerül az óvodába (80%), így az iskola ének-zenei nevelőmunkájának (oktatásának) előkészítése még a mainál is nagyobb hangsúlyt fog kapni. Óvodapedagógusainknak lelkiismeretes felkészítéssel kell az óvodából átjuttatni a gyermekeket, hogy az iskola tudjon építeni zenei „ismereteikre”, hogy ne legyen légüres tér, áthidalhatatlan szakadék az óvoda és az iskola ének-zenei nevelőmunkája között. Az óvoda iskolaelőkészítő funkciójának kiemelt hangsúlyozása kötelez bennünket, az óvónőképző intézetek ének-zene tanárait, valamint e területen dolgozó valamennyi óvónőt.

A meglevő hibák azonnali javítása és a visszajelzések alapján munkánk esetleges hiányosságainak belátása és korrigálása feltétlenül szükséges.

Végül megemlítem, hogy minden felelős fórum milyen rendkívüli jelentőséget tulajdonít az iskolaelőkészítésnek. Ennek legkiemelkedőbb példája abból is kitűnik, hogy 1970-ben kiadták a 154/1970. (M. K. 19–20) MM sz. utasítást, az iskolára előkészítő foglalkozások megszervezéséről.

Így még azok számára is lehetőséget biztosít kormányzatunk az iskolára való felkészülésben, akik különböző okok miatt nem járhattak óvodába. Lehetőség nyílt arra, hogy az általános iskola tanulmányokra „előkészítő foglalkozásokat” szervezzenek az illetékesek. E foglalkozások szervezésével kapcsolatos Útmutató az új nevelési programmal teljes mértékben szinkronban van, é végrehajtásával mód nyílik arra, hogy nagyjából azonos ének-zenei nevelési eredményekkel kerüljön be minden gyermek az általános iskola első osztályába.

RUDAS KATALIN

Győr, Tanítóképző Intézet

Feladatlapok az ének-zene önálló órákon

Iskolánkban 1–3. és 2–4. összevont osztályok is vannak. Ezekben az osztályokban a közvetlen ének-zene órák mellett önálló órák is szerepelnek.

Számomra igen nagy nehézséget okozott a 2–4. összevont osztály negyedik osztályának 45 perces önálló órája. Szaktanár lévén – nem is tartózkodom ekkor az osztályban – megfelelőképpen előkészíteni nem tudom a feladatokat, ugyanakkor pedig 1–1 munkafüzeti feladat nem is ad 10–15 percnél hosszabb munkát a tanulók számára. Az óra többi része kihasználatlanul maradt.

Sok próbálkozás, kísérletezés után most már néhány éve feladatlapokat készítünk. Ezek jól beváltak*.

* A tantervi módosítást értelemszerűen figyelembe kell venni.